

PASIONARINĖS ASMENYBĖS: PIOTRAS STOLYPINAS IR LEVAS KARSAVINAS LIETUVOJE

POVILAS LASINSKAS
Vytauto Didžiojo universitetas

Esminiai žodžiai: *vietos genijus, pasionarinė asmenybė, asmens laisvė, Lietuvos ir Rusijos kultūrų sąveika XX a. I pusėje.*

Key words: *genius loci, passionate personality, personal freedom, Lithuanian-Russian cultural intersections in 1st half of XX century.*

Imperija ir asmenybė, individo ir visuomenės tarpusavio santykiai – dabar neabejotinai aktuali tematika. Būtent XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje žmonija susidūrė su poreikiu reformuoti krizinių sociumų vidinę struktūrą, su būtinybe įgyvendinti individualios laisvės ir būtinumo principus. Taigi labai svarbi yra kūrybingos asmenybės ir valstybinės valdžios santykių istorinė patirtis Rusijos imperijoje ir jos paveldėtojoje Sovietų Sąjungoje. Svarbu suprasti, kokių būdu čia atsirado kūrybingos pasionarinės asmenybės ir koks jų funkcinis vaidmuo didelėje imperinio tipo valstybėje.

Valstybės veikėjas Petras Stolypinas (1862–1911) ir istorikas, filosofas Levas Karsavinas (1882–1952) – amžininkai, kurių biografijos ir veikla, nepaisant skirtingų veiklos rūšių ir statusų, turi nemažai bendro. Jau ankstyvuojų kūrybos laikotarpiu – studijų metais abu šie veikėjai reiškėsi kaip principingos, savarankiškai mąstančios asmenybės. Jau būdami gimnazistai, jie buvo pažangūs mokiniai ir tapo autoritetais savo bendraamžiams. Be to, jie – to paties Peterburgo universiteto auklėtiniai. P. Stolypinas baigė Fizikos-chemijos, L. Karsavinas – Istorijos fakultetą. Likimas susiejo jų veiklą su Vakarų Europa ir Lietuva. Universitetą baigęs P. Stolypinas greitai kilo karjeros laiptais, Žemdirbystės departamente per dvejus metus įveikė net penkias tarnybines pakopas ir tapo kamerjunkeriu, o netrukus – Kauno dvarininkų pirmininku. L. Karsavinas, jam baigus universitetą, buvo nukreiptas į Prancūzijos ir Italijos archyvus, ten tyrė vėlyvųjų viduramžių vienuolijas, vėliau šia tema apgynė magistro darbą ir daktaro disertaciją, dėstė Peterburgo aukštosiose mokyklose.

Anot Nikolajaus Gumilovo, pasionarinė asmenybė yra pilna kūrybinės energijos, kurią naudoja paveikti aplinkai, keisti tikrovei. „Pasionariškumas – tai <...> neįveikiamas vidinis veiklos, nukreiptos į kokią nors tikslą, siekimas (suvoktas ar dažniau nesuvoktas). Šis tikslas pasionariniam individui atrodo net vertingesnis nei jo paties gyvybė... Atskiro žmogaus pasionariškumas <...> nepriklauso nuo išorinio poveikio, kadangi yra žmogaus psichinės konstitucijos savybė“ (Гумилев, 2003, 545). Abi asmenybės atitinka šį apibūdinimą: jau ankstyvuojų savo veiklos laikotarpiu jie reiškėsi kaip reformatoriai, kaip savarankiškai mąstantys ir veikiantys žmonės. P. Stolypino reformatoriškos veiklos sritis buvo žemės ūkis,

būtent gyvenimas Kauno gubernijoje buvo ir vaisingiausias, ir ramiausias jo biografijos laikotarpis. Savo dvare Kalnaberžėje P. Stolypinas taikė naujas ūkininkavimo formas, čia pirmąkart kilo mintis reformuoti visų Rusijos valstiečių ūkį. Reformos, patekusios į istorijos vadovėlius kaip „Stolypino reforma“, esmė – valstiečių ūkių organizavimas vienkiemiais, valstiečių bendruomenių likvidavimas. Bendruomenė neteko teisės į žemę, individualiuoju savininku tapo valstietis. Iš esmės tai buvo kapitalistinė reforma, panaikinusi feodalizmo likučius ir padėjusi valstiečiui tapti visaverčiu piliečiu. Joje buvo numatytas didesnis valstiečių savarankiškumas, valstiečiai buvo skatinami kurti kooperatyvus. P. Stolypino biografijos tyrinėtojai pažymi, jog sėkmingiausia jo reformatoriška veikla buvo būtent 1905–1907 m. revoliucijos metu. Nestabilumo laikotarpis, sisteminė krizė – idealios sąlygos reikštis pasionarinėms asmenybėms. Tačiau P. Stolypino energiją ir pozityvias reformas caro režimas panaudojo saviems tikslams – numalšinti revoliucijai ir sutvirtinti savo padėčiai. Todėl sovietinėje historiografijoje P. Stolypinas traktuotas kaip reakcingas veikėjas. Bet iš tikrųjų jis pats buvo įeigu ne revoliucionierius, tai radikalus, toliaregis ir originaliai mąstantis reformatorius. Nutilus revoliucijos audroms ir prasidėjus santykinio stabilumo laikotarpiui, P. Stolypinas tapo nereikalingas, izoliuotas, ir valdžia siekė juo atsikratyti. Tuo P. Stolypino likimas primena Aleksejaus Adašovo, Michailo Speranskio ir kitų Rusijos reformatorių likimą.

L. Karsavinas jau ankstyvuoju savo mokslinės veiklos laikotarpiu reiškėsi kaip istorijos mokslo reformatorius. Simboliška ir visai neatsitiktinis dalykas yra tai, jog jo disertaciniai darbai apie XIII a. Italijos ir Prancūzijos vienuolijas buvo parašyti maždaug tuo pat metu, kai P. Stolypinas brandino savo reformų projektus, t. y. XX a. 1-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje. Šiuose L. Karsavino darbuose taip pat kalbama apie individualią laisvę. Šių vėlyvųjų viduramžių epochos žmonių gyvenimus pozityvistinis istorizmas įjungė į procesus, priežasčių ir pasekmių grandines kaip jų sudedamąsias ir beveik nereikšmingas dalis. Užsibrėžęs tikslą ištirti XII–XIII a. Italijos religinį gyvenimą ir turėdamas galimybę analizuoti atitinkamą medžiagą, L. Karsavinas suvokė naujos istorijos mokslo metodologijos būtinumą, atsisakė priežastinės istorijos principų, žvelgė į savo tyrimo objektą – sociumo religingumą – kaip į fenomeną. Taigi jis atsisakė remtis priežastingumo dėsniu kaip savo tyrimo metodologijos atraminiu principu, jam priešindamas visuotinio dėsni, t. y. savo tikslu laikė įvairių kultūrinio gyvenimo reiškinių bendrų bruožų paiešką. Ankstyvuoju savo kūrybos laikotarpiu L. Karsavinas formaliai dar neperžengė tradicinio istorizmo ribų; „vidutinis epochos žmogus“ ir kitos jo siūlytos naujovės iš pradžių buvo skirtos tradicinei istorijos sampratai pakeisti ir kultūros istoriko darbui palengvinti. Tačiau vėlesniais metais, „Istorijos filosofijoje“, taip pat „Istorijos teorijoje“ svarstydamas bendruosius istorijos teorijos klausimus, jis šią sampratą atmetė ir pasiūlė savąją. Istoriko darbas neskirstytinas į parengiamąjį ir pagrindinį, nes sintezė ir analizė neatskiriami. Istorijos procesas negali būti griežtai skirstomas į atskiras epochas, laikantis priežastinės (genetinės) istorijos postulatų; statiška ir dinamiška istorijos ne prieštarauja viena kitai, bet viena kitą papildo; nepriimtina yra genetinės istorijos paradigma, kuri remiasi pažangos teorija ir nuvertina kiekvieną konkretų istorijos momentą dėl vienintelio – apogėjaus. L. Karsavino nuomone, visi istorijos momentai yra vienodai vertingi kaip bendro istorijos subjekto saviraiškos dalys. Taigi L. Karsavinui svarbiausias yra intuityvusis istorijos reiškinių pažinimas. Bet kurią sintezę jis laikė individualaus istoriko reikalu, o kolektyvinius sintetinius darbus – bevečiais, nes juose „neįsigyvenama“ į tyrimo objektą.

Kaip L. Karsavino reformos pasekmė, atsirado nauja istorinio tyrimo kryptis – antropologinė istorija, nesivadovaujanti tradicinio pozityvizmo nuostatomis ir nukreipta į dvasinio pasaulio fenomenų, asmenybių kaip objektų, savaime vertingų ir palyginti mažai ar visiškai nepriklausomų nuo masinių procesų, tyrimą. Vėliau, emigravęs, L. Karsavinas tapo Euraziečių sąjūdžio ideologu; reformuotą sovietinę visuomenę jis vaizdavo kaip laisvų Eurazijos piliečių savanorišką sąjungą po pravoslavybės skraiste. Savo brandžiausius darbus L. Karsavinas parašė gyvendamas Lietuvoje: tai visų pirma daugiatomė „Europos kultūros istorija“ (stambiausias vieno autoriaus kūrinys, parašytas lietuvių kalba), taip pat filosofiniai-teologiniai darbai „Apie asmenybę“, „Petrapilio naktys“, nebaigtas ir iki šiol nepublikuotas fundamentalus darbas „Pradmenys“, daugybė straipsnių Lietuviškojoje ikikarinėje enciklopedijoje ir žurnaluose „Vairas“ ir „Židiny“.

P. Stolypino ir L. Karsavino reformų projektai atsirado ne atsitiktinai, jie buvo sąlygoti ano laikmečio atmosferos ir turi nemažai bendro. Aptariami mąstytojai labai panašiai traktavo individo laisvėjimą. Jie numatė nuo masinių reiškinių ir procesų nepriklausomos asmenybės atsiradimą. P. Stolypinui tai buvo išlaisvinamas valstietis, L. Karsavinui – iš pozityvistinių priežastinių grandinių išlaisvintas individas kaip kultūros fenomenas, kiekvieno konkrečiu atveju reikalaujantis ypatingo praeities tyrinėtojo dėmesio.

Įdomu tai, kad abu reformatoriai dėl savo pažiūrų buvo daugelio aštriai kritikuojami ir dėl savo principingumo ar kiek uždaro būdo dažnai nesugebėdavo kritikams deramai atsakyti. L. Karsavinas Paryžiaus stačiatikių akademijos teoretikų tėvo Sergejaus Bulgakovo ir kitų buvo pripažintas eretiku dėl savo originalaus požiūrio į krikščionybę, ypač į Kristaus mirtį. O kai L. Karsavinas įsitraukė į Lietuvos universiteto veiklą, buvo kritikuojamas tiek iš kairės, tiek iš dešinės (prelato Aleksandro Jakšto-Dambrausko)¹. Skirtingai nei tėvas S. Bulgakovas, kritikavęs L. Karsaviną dėl jo paklydimų tikėjimo kelyje, A. Jakštas-Dambrauskas prikišo L. Karsavinui tai, kad šis nutolo nuo savo kaip istoriko pašaukimo. Tačiau iš esmės tai yra ta pati kritika iš pripažinto autoriteto pozicijos – dėl teisingo kelio praradimo. A. Jakšto-Dambrausko polemika su Vladimiru Šilkarskiu dėl L. Karsavino ir pastarojo laiškas A. Jakštui-Dambrauskui lygintinas su Levo Tolstojaus ir P. Stolypino polemika (žr. 3 ir 4 priedus). Čia taip pat kultinė asmenybė – pasaulinio masto rašytojas L. Tolstojus moralizuodamas kritikuoja P. Stolypiną dėl jo iniciatyvos – žemės nuosavybės pripažinimo valstiečiams, kaltindamas jį „paklydus“ ir pasirinkus „nuodėmingą kelią“. Ši lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, jog abiem atvejais polemizuota asmens laisvės sampratos ir asmenybės laisvėjimo būdo klausimu. A. Jakštas-Dambrauskas baiminosi, jog L. Karsavinas skleisias savo originalias pažiūras ir jaunimui skirtose paskaitose pasisakys prieš individualaus gyvenimo suvaržymą katalikiškomis dogmomis. Savotišku L. Karsavino atsaku tapo veikalas „Apie asmenybę“ (Kaunas, 1929), kuriame buvo pristatyta laisvos ir harmoningos – „simfoninės asmenybės“ koncepcija. P. Stolypino atsakas L. Tolstojui buvo iš dalies įgyvendinta žemės reforma, suteikusi asmeniškai laisviems valstiečiams ekonominį pagrindą ir teigiamai paveikusi šalies žemės ūkio raidą (L. Tolstojus pasisakė prieš tai, kad valstiečiams būtų suteikta žemės, ir siūlė P. Stolypinui remtis Henry'io George'o mokymu).

Šios reformos, jų inicijavimas ir pačių reformatorių – pasionarinių (idealiųjų) figūrų atsiradimas buvo įmanomas tik permainų laikotarpiu, ir dėl suprantamų priežasčių tokie

¹ Žr. išsamiau: Lasinskas P. (2009). Levo Karsavino fenomenas. Vilnius: Vaga, p. 30–43.

reformų projektai – ar jie apėmė žemės ūkio sritį, ar istorijos mokslą, ar bet kokią kitą sritį – negalėjo būti iki galo įgyvendinti. Prasidėjus santykinio stabilumo laikotarpiui, ypač atkurtoje imperijoje – Sovietų Sąjungoje, P. Stolypino reformuotam Rusijos valstiečių ūkiui, taip pat L. Karsavino reformuotam istorijos mokslui neliko vietos. Kolektivizacija vėl grąžino valstiečius į baudžiavos laikus, o marksistinis istorizmas, reiškęs suprimityvintą XIX a. pozityvistinį istorizmą ir numatęs tendencinę liaudies masių bei kairiųjų politinių jėgų vaidmens išaukštinimą, antropologinius praeities tyrimus padarė neįmanomus. Pažymėtina, kad abiejų reformatorių buvimas imperijos provincijoje (Lietuvoje) buvo ramiausias ir kūrybingiausias jų gyvenimo tarpsnis, o prisilietimas prie imperijos centro – tragiškas. 1905–1907 m. revoliucijai pasibaigus, P. Stolypinas ir progresyvios jo reformos caro režimui tapo nereikalingi, į P. Stolypiną kėsintasi daugiau kaip 10 kartų, ir 1911 m. jis žuvo nuo esero Bagrovo rankos. L. Karsavinas 1922 m. Lenino įsakymu buvo deportuotas už Sovietų Rusijos ribų, o gero-kai vėliau, tikėdamasis utopinės eurazietiškos perspektyvos, jis priėmė fatališką sprendimą – 1944 m. nusprendė pasilikti sovietų teritorijoje ir 1949 m. sovietų valdžios buvo represuotas. Nei L. Karsavino eurazietiškos vizijoms, nei antropologinei istorijai totalitarizmo sąlygomis nebeliko vietos. P. Stolypino, L. Karsavino ir kitų imperinių reformatorių tragedija – jie perdėm naiviai tikėjosi reformomis pakeisti imperiją ir išlaisvinti jos piliečius. Šie utopiniai mėginimai buvo iš anksto pasmerkti nesėkmei. Istorija byloja, jog imperijos sugeba pergyventi revoliucijas ir atgimti nauju pavidalu, tačiau, deja, nepakeisdamos savo esmės. „Duo-kite Rusijai 20 ramybės ir stabilumo metų, ir jūs neatpažinsite dabartinės Rusijos“, – sakė P. Stolypinas, tačiau būtent „ramybės ir stabilumo“ sąlygomis bet kuri imperija pradeda negailestingai kariauti prieš savo pačios gyventojus, ypač – prieš pasionarinius individualios laisvės idealų skelbėjus.

IŠVADOS

Dviejų pasionarinių asmenybių – P. Stolypino ir L. Karsavino biografijų lyginamoji analizė liudija, jog XX a. pirmojoje pusėje Lietuva buvo „geniali vieta“, lyg tiltas tarp Rytų ir Vakarų, leidęs įžymiems Rusijos imperijos auklėtiniams, išėjusiems mokslus Vakarų Europoje, sėkmingai sintetinti įgytą patirtį. Būtent jų gyvenimo Lietuvoje etapas tapo kūrybingiausias ir vaisingiausias, nes buvo sąlygotas kūrybinės laisvės ir pats jų kūrybinio darbo procesas buvo nukreiptas į vienokį ar kitokį asmenybės laisvėjimo ar išlaisvinimo problemos sprendimą. Tai dar kartą patvirtina filosofo Stasio Šalkauskio teiginį apie Lietuvą kaip kraštą, kuriame visuomet būta skirtingų kultūrų sankirtų, generavusių kokybiškai naujus reiškinius.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

L. TOLSTOJAUS LAIŠKAS P. STOLYPINUI²

1907 m. liepos 26 d.

Piotrai Arkadjevičiau!

Rašau Jums ne kaip ministrui, ne kaip mano draugo sūnui, rašau Jums kaip broliui <...> Visų tų Rusijoje vykstančių revoliucinių siaubų priežastys turi labai gilią priežastį, bet viena jų, artimiausia, yra tautos nepasitenkinimas neteisingu žemės paskirstymu. Jeigu visų partijų revoliucionieriai turi pasisėkimą, tai tik todėl, kad remiasi šiuo pasipiktinimo siekiančiu tautos nepasitenkinimu. <...> Dabar tautai nuraminti reikalingos ne tokios priemonės, kurios padidintų vieno ar kitų žmonių žemės plotą, kurie vadinami valstiečiais (kaip paprastai žvelgiama į šį reikalą), bet reikia panaikinti amžiną, seną neteisybę. <...> Šita neteisybė reiškia, jog negali egzistuoti vieno, bet kokio žmogaus, turtingo ar vargšo, caro ar valstiečio, teisė valdyti žemę kaip nuosavybę, kaip negali egzistuoti vieno žmogaus teisė valdyti kitą (vergovė). Žemė yra bendras turtas, ir visi žmonės turi vienodą teisę ją naudotis. <...> Tačiau tam, kad tai būtų įgyvendinta, būtina iš tikrųjų ją panaikinti, o ne plėsti, ne perduoti šią teisę iš vieno asmenų kitiems, ne tik pripažįstant šią teisę tam tikram luomui, vadinamam valstiečiais, bet skatinant juos šia teise naudotis, kaip tai daroma valstiečių atžvilgiu. Suvokiančiam šį klausimą jo tikrąją prasmę turėtų aiškėti, jog bent vienos asruntinės žemės nuosavybės teisė, net jei savininkas – tikrų tikriausias valstietis, yra lygiai tokia pat neteisėta kaip turčiaus ar caro milijono dešimtinių valdos. Ir todėl klausimas – ne tai, kas žemę valdo ir kokį plotą, o tai, kaip panaikinti žemės nuosavybės teisę ir kaip padaryti naudojimąsi ja visiems vienodai prieinamą.

Ir toks žemės klausimo sprendimas panaikinant nuosavybės teisę ir sudarant lygią teisio naudojimosi ja galimybę visiems jau seniai aiškiai ir suprantamai pateiktas Henry'io George'o „bendro mokesčio“ teorijoje. <...>

Siūlau Jums didį savo svarbą reikalą. Pažvelkite dabar Jūs, vyriausybė, į šį žemės klausimą ne su apgailėtiniais, nieko nepasiekiančiais paliatyvais, o kaip priklauso iš esmės, keliant klausimą taip, kad nebūtų tenkinamas kuris nors vienas luomas ar daromos nuolaidos revoliuciniams reikalavimams, o taip, kad Jūs siektumėte atkurti nuo senovės laikų pažeistą teisingumą, negalvodami, ar tai jau padaryta Europoje, ar dar ne, ir Jūs iš karto, nežinau, ar nuraminsite revoliuciją, ar ne, – bet tikrai bus taip, kad viena iš tų pagrindinių ir teisėtų dingusių, dėl kurių sukeliamas tautos nepasitenkinimas, bus iš revoliucionierių atimta. <...> Taip, mielas Piotrai Arkadjevičiau, norite Jūs to ar ne, Jūs stovite baisioje kryžkelėje: vienas kelias, kuriuo Jūs, deja, einate – piktų darbų, liūdno šlovės ir, svarbiausia, nuodėmės; kitas kelias – garbingų pastangų, įtempto, prasmingo darbo, didelio visos žmonijos reikalo, garbingos šlovės ir žmonių meilės. Nejaugi čia įmanomos dvejonės?

² Письмо Л. Н., Толстого П. А. Столыпину 26 июля 1907 г. // Столыпин П. А. (2007). Переписка (с. 168–173). Москва: РОССПЭН. Vertimas mano – P. L.

2 PRIEDAS

P. STOLYPINO LAIŠKAS L. TOLSTOJUI³

1907 m. spalio 23 d.

Levai Nikolajevičiau,

Jūsų laišką gavau <...> Jūs laikote blogiu Rusijai tai, ką aš laikau gėriu. Man atrodo, jog valstiečių žemės „nuosavybės“ nebuvimas sukelia visą mūsų netvarką. Gamta įdėjo į žmogų tam tikrus prigimtinius instinktus, kaip antai alkis, lytinis jausmas ir t. t., ir vienas stipriausių šios kategorijos jausmų – nuosavybės jausmas. <...> Dirbtinis šia prasme mūsų valstiečio iškastravimas, jo įgimto nuosavybės jausmo naikinimas veda į daugelį blogų dalykų, ir svarbiausia – į skurdą. O skurdas, manau, yra blogiausia iš vergovių. Ir dabar [egziistuoja] ta pati baudžiava, – už pinigus Jūs galite taip pat spausti žmones kaip iki jų išlaisvinimo. Juokinga [mėginti] žmonėms kalbėti apie laisvę ar apie laisves. Iš pradžių pakelkite jų gerovės lygį bent iki tos žemiausios ribos, kai minimalus pragyvenimo šaltinis padaro žmogų laisvą. Tai pasiekama tik esant laisvam žemės dirbimui, t. y. esant žemės nuosavybei. Aš neatmetu George'o mokymo, bet manau, kad „bendras mokestis“ su laiku pagelbės kovoti su stambia nuosavybe, tačiau dabar aš nematau tikslo pas mus, Rusijoje, nuvaryti nuo žemės labiau išvystytą žemvaldžių elementą ir, atvirkščiai, matau neabejotiną būtinumą labiau padėti valstiečiui turėti teisėtą galimybę įsigyti nuosavybės jam reikalingą žemės sklypą. Dabar vienintelė protingo muziko karjera – būti parazitui. Reikia jam duoti galimybę laisvai vystytis ir negerti svetimo kraujo. Aišku, ne man Jus įtikinėti, bet dabar aš atsitiktinai mėginu Jums paaiškinti, kodėl man atrodė net beprasmiška rašyti Jums apie tai, kad Jūs manęs neįtikinote. Jūs man visada atrodėte didis žmogus, apie save aš kuklios nuomonės. Mane įvykių banga iškėlė į paviršių – galbūt tik vienai akimirkai! Aš noriu vis dėlto šią akimirką panaudoti, kiek leidžia jėgos, supratimas ir jausmai žmonių labui ir mano tėvynės, kurią myliu, kaip ją mylėjo senovėje, kaip gi aš darysiu ne tai, ką laikau gėriu? O Jūs man rašote, kad aš einu piktų darbų, blogos šlovės ir, svarbiausia, nuodėmingu keliu. Patikėkite, kad, dažnai nujaučiant artėjančią mirtį, negalima nesusimąstyti šiais klausimais, ir mano kelias man atrodo tiesus. <...>

Atleiskite. Jūsų P. Stolypinas.

³ Письмо Л. Н. Толстому 23 октября 1907 г. // Столыпин П. А. (2007). Переписка (с. 174–176). Москва: РОССПЭН. Vertimas mano – P. L.

3 PRIEDAS

KAS YRA PROF. L. P. KARSAVINAS?⁴

Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų Fakultetas, kaip praneša laikraščiai, yra pakviestęs visuotinos istorijos propesorium p. L. P. Karsaviną. <...> Kas gi jis yra per žmogus? Ir koks jis yra mokslininkas?

Tautybės atžvilgiu jis yra rusas, tikybos – kraštutinis pravoslavas, politikos nusistatymu – eurazietis. Iš profesijos jis yra teologas, jo specialybė – patrologija. Tą dalyką jis ir dėstė ligšiol Paryžiaus pravoslaviškoj dvasiškoj akademijoj.

Jo svarbiausias veikalas yra „Bažnyčios Šventieji Tėvai ir mokytojai. Iškėlimas aikštėn pravoslavijos jų veikaluose“. Vadinasi, net ir pačioj patrologijoj jam rūpi ne grynas mokslas, tik pravoslavijos aikštėn iškėlimas (raskrytje pravoslavija).

Dėliai to, nors jo veikalas ir apima pirmuosius aštuonerius krikščionybės amžius, tačiau jis nei žodeliu nemini tokio žymaus Bažnyčios Tėvo, koku yra buvęs šv. Augustinas. Matyt, jame p. Karsavinas dar nėra radęs jokios „pravoslavijos“, kuri viena jam tik ir terūpi.

Be to, Kaunan kviečiamojo profesoriaus įsitikinimai dar labiau aiškėja iš jo įvado į žinomojo štabrotmistro-teologo A. S. Chomiakovo veikalą „Apie Bažnyčią“ (A. S. Chomiakov, O cerkvi s primečianijami, predislovijem i pod redakcijej *L. P. Karsavina*. Evrazijskoje Knigoizdatel'stvo Berlin, 1926). Čia 9-me psl. p. Karsavinas taip rašo:

„Pažvelkite į eretiškos Romos katalikų Bažnyčios dogmatiką. Ši dogmatika atitrauktomis formulomis tiek stengias apibrėžti visą gyvenimą, kad katalikui neatrodo keista, jog taip trumpam dogmos vadovėly (Tanquerey Brevior Synopsis theologiae dogmaticae) kalbama net apie stalų sukimąsi...“ Ir toliau: „O, kaip palengvėtų „bažnyčių susijungimas“, jei nebūtų buvę paskelbtos naujos „dogmos“, o ypač Fillogue... Katalikų dogmatai yra tiek žalingi (gubitel'ny) jau tuo, kad jie yra dalinės (pomiestnoj) nuo visuotinummo vienybės atskilusios Bažnyčios nuomonės“ (pabraukimai mūsų).

Tuo būdu, p. Karsavino įsitikinimu, katalikų Bažnyčia yra ne tik atskalūniška, bet ir eretiška! O kadangi ji visuotinoj istorijoj užima žymią vietą, tatau, įsileidus p. Karsaviną mūsų Universitetan, lietuviai katalikai studentai gautų iš šio naujo profesoriaus klausytis visokių naujų savo Bažnyčios įžeidimų, o mūsų vyriausybė tuos p. Karsavino šmeižimus turės apmokėti savo lėšomis. Kažin, ar neperdaug čia būtų to gero? <...>

A. Jakštas

⁴ Jakštas-Dambrasuskas A. (1927). Kas yra prof. L. P. Karsavinas? // Rytas, Nr. 281 (1166), gruodžio 13 d.

4 PRIEDAS

1928 03 29 L. KARSAVINO LAIŠKAS A. JAKŠTUI-DAMBRAUSKUI⁵

Didžiai gerbiamas prelate ir profesoriau!

<...> Į Jūsų bendrą požiūrį į mano darbus pirmiausia aš noriu atsakyti apgailestavimu dėl mano juose leistų žalingų išpuolių, neišvengiamai įžeidžiančių katalikų religinius jausmus. Prašau tai priskirti nepatogiam temperamentui ir išorinėms aplinkybėms, ir būkite tikras, jog mano požiūris į katalikybę eliminuoja bet kokį norą įžeisti katalikų teises. Pirmai progai pasitaikius pareikšiu apie tai ir spaudoje. Mano požiūris toks – mūsų pravoslaviška pasaulėžiūra mums, pravoslavams, jau pati savaime turi priešnuodį tam, kas iš šalies atrodo, grubiai tariant, panteizmu. Lygiai taip pat, manau, ir katalikiška pasaulėžiūra katalikui yra svetima formalaus ir išorinio tikybinių klausimų vertinimo. Tačiau, jeigu katalikas, likdamas kataliku, stengiasi suprasti pravoslavybę, jam pasirodo esanti žalinga „laisvės dvasia“ ir „panteistinis nukrypimas“.

Kita vertus, jeigu aš, pravoslavas, įsigyvenu į katalikybę, aš jau savaime suvokiu ją ne taip, kaip katalikas.

Katalikui ir katalikybei egzistuoja laisvė, o man jos nėra, ir tai nereiškia, kad jos nėra krikščionybėje, nes yra du skirtingi religiniai tipai, vienodai vertingi ir reikalingi vientisose krikščionybėje, bet vienas su kitu nesutampantys. <...>

Pas mus nėra autoritetingos institucijos ir nėra neklystančios instancijos, kuri, kaip katalikų bažnyčioje, galėtų nustatyti individualių konstrukcijų teisėtumą. <...> Aš ieškau stačiatikių tiesos, ją surandu, bet žinau, kad visa tai – mano individualūs ieškojimai. Žinoma, aš sutinku atsisakyti visko, kas nesutampa su Bažnyčios mokymu, ir tikrai žinau, kad kur nors klystu ir esu ribotas. Bet kur? Ir kas man tai nurodys? Neklystančios institucijos pas mus nėra, nes ir pranašas ir net soboras gali klysti, o visuotinis soboras, mūsų požiūriu, nustatomas visos tikinčiųjų bažnyčios. Žinoma, jerarcho, tuo labiau soboro balsas turi svorio, bet jiems nebūdinga absoliuti reikšmė. Vadinasi, tenka susitaikyti ir paslėpti savo individualiųjų teologumenų pastatus, iš kurių Bažnyčia paims, ko tik jai prireiks ir kada prireiks Dieviškojo paliepimo tvarka.

<...> Aš pats atėjau į pravoslavybės pažinimą tyrinėdamas viduramžių katalikybę ir viduramžių katalikų teologiją. Ir iki šiol, su malda kreipdamasis į pravoslavų bažnyčios šventuosius, aš prisimenu ir šv. Pranciškų Asyžietį ir jo mokinę palaimintąją Angeliną iš Folinjo. Jos išpažinimų vertimo į rusų kalbą darbai labiausiai mane suartino su religinio gyvenimo ir krikščioniškosios mistikos pasauliu.

Su nuoširdžiausia pagarba ir dėkingumu,
L. Karsavinas

⁵ Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas, F. 1-506.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Karsavinas L. (1991–1998). Europos kultūros istorija, t. I–V. Vilnius: Vaga.

Lasinskas P. (2009). Levo Karsavino fenomenas. Vilnius: Vaga.

Гумилев Н. (2003). Древняя Русь и Великая Степь. Конец и вновь начало. От Руси к России Москва: Оникс.

Столыпин П. А. (2007). Переписка. Москва: РОССПЭН.

Povilas Lasinskas

PASSIONATE PERSONALITIES: PIOTR STOLYPIN AND LEV KARSAVIN IN LITHUANIA

Summary

Comparative analysis of biographies of two passionate personalities Piotr Stolypin and Lev Karsavin testifies that Lithuania of the first part of XX century has been a “genial” place serving as a bridge between the East and the West where it was possible for extraordinary alumni of the Russian Empire who have finished their studies in Western Europe to successfully synthesize the acquired experience. Lithuanian stage of their lives in particular was the most fruitful and productive as it was conditioned by creative latitude and creative process itself, and was directed towards individual freedom or liberation. This comparison proves out a thesis of a philosopher Stasys Šalkauskis about Lithuania as a land of constant intersection of different cultures wherein a new phenomenon was generated.